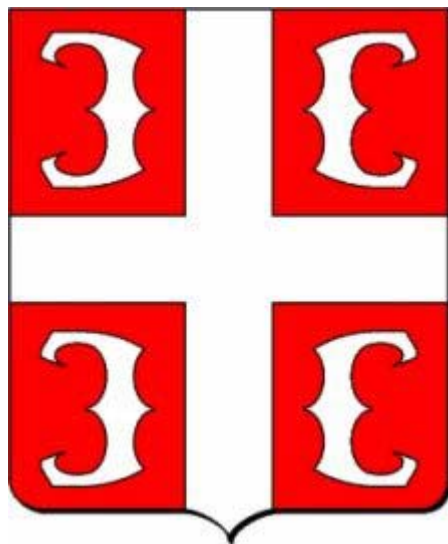

Александар Соловјев

О ОГЊИЛИМА НА СРБСКОМЕ ГРБУ

Тачно пре двадесет година објавио је наш уважени слављеник, др. Федро Шишић један интересантан чланак о српском грбу. У том чланку, писаном за хрватску јавност, др. Шишић показује да порекло српског грба (крст са четири оцила) треба тражити код Марва Орбинија, који је год. 1601 први објавио тај грб као > Arma del Re Vukasin <, па је из Орбинова дела тај грб пренет г. 1701 у Стематографију Павла Ритера-Витезовића као грб Србије и да се од тога времена Карловачка српска митрополија служила тим грбом као саставним делом свога грба, већ од времена митрополите Мојсија Петровића год. 1726. Пример Карловачке митрополије и велики утицај Стематографије Жефаровића, који је године 1741 Ритерово дело превео с латинског на словеносрпски, - проширили су употребу тог грба код Срба у Аустроугарској монархији, и уопште код свих Срба. Год. 1838 био је овај примљен од Милоша Обреновића за званични грб Кнежевине Србије.

Дакле, по мишљењу писца > Кнежевина Србија из 19 века, узела је свој грб по узору Срба што живе на територији Краљевине Угарске и Хрватске, наиме Карловачке митрополије, а не обратно.

Овде је писац оставио празнину која је објашњављала разлог тог објашњења. То је било на суђењу неким Србима који су били оптужени да се служе знамењима Србије.

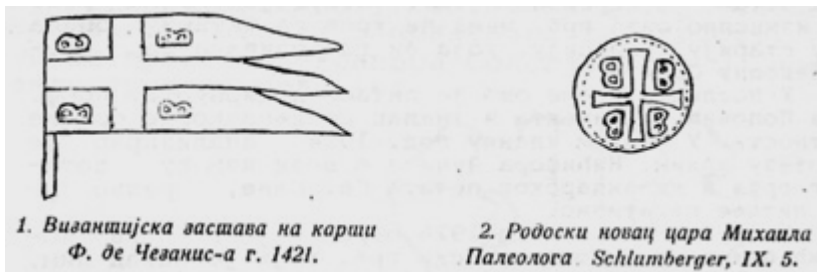
Чланак дра. Ф. Шишића јасно је приказао питање о традицији и употреби српског грба од Орбинова времена. Ипак остало је нерешено питање, откуда је Орбини узео или измислио овај грб, нема ли крст са четири оцила неку старију традицију, која би га везивала за средњовековну Србију? У последње време ово је питање додирнуо г. проф. Пера Поповић,

архитекта и зналац средњовековне српске уметности. У једном чланку год. 1924 анализирао је хипотезу архим. Нићифора Дучића о вези између дотичног грба и хиландарског печата Св. Саве,- решио је ово питање негативно. У другом чланку год. 1926 обратио је г. Пера Поповић пажњу на тобожњи српски грб, који је некад Дим. Аврамовић видео на једној од Галатских капија у Цариграду. Служећи се чланком познатог византолога г. Ж. Еберсолта, госп. Пера Поповић тумачи да је загонетни грб на Галатској капији- грб Ђеновљана -који су почетком 14-ог века зидали нова утврђења у Галати-, а да монограм од 4 В ударен преко грба Ђеновског показује сизеренство Палеолога и значи –

Βασιλεύς Βασιλέων Βασιλεύων Βασιλεύουσι.

Према овоме постанак српског грба нема везе с овим плочама у Цариграду, које се сада налазе у музеју. Ипак откуд ова чудна сличност између српског грба и грба на цариградској капији из почетка 14-ог века. Мислимо да није случајна, него да порекло ове сличности треба тражити у српско-византијским односима 14-ог века, толико значајним за разумевање српске историје.

Прије свега морамо нагласити да је г. Ж Еберсолт сасвим погрешно растумачио грб са монограмом (боље би било рећи, са тетраграмом) на цариградској плочи. Ово није ђеновски грб са удареним преко њега словима у знак сизеренства (случај непознат у хералдици) него грб или знак царске породице Палеолога, и тим самим позне Византије. У Млетачком Museo Civico налази се интересантна карта Средоземног мора, сликана од Франческа де Чезанис год. 1421. Ту су над појединим државама насликане и њихове заставе у бојама. Између Солуна и Цариграда вије се застава Византијског царства - златан крст на црвеном пољу са четири златна слова В између кракова крста. Сличност је између ове заставе и српског грба фрапантна. Ова слика је најбољи доказ да се Византијско царство служило крсташ-барјаком с овим грбом. Можемо приметити да је Ф. де Чезанис вероватно пресликао своју карту са једне старије заставе Јерменске краљевине и заставе кипарских краљева Лузињана на киликијској обали, ово практично стање пре год. 1375. И заиста имамо доста других доказа да је Византијском царству у 14-ом веку био познат крст са четири В, као знак (emblem) царске куће Палеолога. Обично се говори о томе да Византија није познавала грбове, као једини знак царске куће, који се може сматрати донекле и за државни грб, јавља се у последњим вековима орао (раније једноглави, од краја 13-ог века - двоглави), који видимо и на византијским царским оделима, и на сликама српских владара, и на бугарским новцима од краја 13-ог века, и на новцу деспота Оливера. Познато је да и Руска држава примила је двоглавог орла у свој грб год. 1472 после брака Јована трећег са нећакињом последњег цара Палеолога, да тиме истакне своју везу са Византијом и свој значај као - једине православне царевине-.

Али треба нагласити да се у доба Палеолога царска породица почела да служи засебним амблемом, и то је крст са четири В. Пред крај Византије овај амблем јавља се на царским заставама (то смо видели на карти Чезаниса) и интересантно је да се у то време често тумачи као > четири оцила <. О томе амблему или грбу Палеолога и о томе, носи ли он четири В или четири оцила, постоји читаво литература. У чувеном делу > De officiis < Псевдо-Кодина јасно се говори да се на византијским бродовима вила царска застава: крст са оцилима. Али један француски хералдичар 17-ог века, Marc Vulton de Colombiere протумачио је године 1664 ове фигуре у грбу Палеолога као четири В , као реченицу;(као она што сам већ скенирао). Под утицајем Вилсоновим унео је Гоар ово тумачење год. 1648 у своје коментаре Кодинова дела. Затим Диканж (Du Cange), увек добро обавештен доноси у своме делу: Familiae Byzantinae Палеолога - опет златан крст са четири златна оцила на црвеном штиту. У 19-ом веку доста су писали о том грбу хералдичари и нумизматичари Kohne, Gille, Friedlaender. П. Ламброс је г. 1861 штампао велику расправу, у којој описује овај грб и на новцима Андроника другог Палеолога и тумачи га као 4 оцила (fusils). Године 1876 дотакнуо је ово питање Г. Шлемберже и опет тумачи фигуре око крста као 4 слова В. Томе мишљењу придружио се и грчки научник Сатас, али Ламброс остао је при свом мишљењу и навео је г. 1878 да је амблем огњила познат и талијанској хералдици, да се у Фиренци почетком 14-ог века ковао новац > signati signo acciaiuoli < јер презиме acciaiuoli значи > оцило <. На крају крајева, г. 1899 посветио је И. Н. Своронос велику студију томе питању и по нашем мишљењу решио га дефинитивно. Претресавши целу историју тог питања, Своронос обраћа нарочиту пажњу на византијске новце и показује да се слово В врло често јавља на новцима и печетима као почетак речи ΒΟΝΘΕΙ (помози) да се јавља и један и два пут, док од времена Михаила Палеолога (од г. 1261) јавља се обично четири пута између кракова крста. Ову тетраграму Своронос тумачи као (крсте цара царева, помози цара). На родоским новцима цара Михаила Палеолога (1261 до 1275), његова брата Јована Палеолога, господара Родоса (1261 до 1275), заједничке владавине Михаила и Андроника другог (1275 - 1278), Родоских господара de Vignoli и de Villaret (1307 - 1309) јавља се тај крст са четири В, који немају још тачно одређеног хералдичког положаја, Главни је закључак Свороноса, да фигуре око крста означавају четири слова В, да она слова имају сакрални значај као инвокација божанства и да вероватно само доцније, пред пад царства, почело је тумачење ових слова као оцила. Можемо додати неколико речи овим закључцима. Византија до Палеолога није познавала грбове, али на својим новцима волела је тетраграме. Крст са четири слова јавља се на византијским новцима од 6-ог века. Крст са четири слова (или четири фигуре) између кракова је познат читавом хришћанском истоку (Јерменској, Турђијанској), интересантно је кад су крсташи засновали своје државице, и они су почели на својим новцима да сликају тетраграме и да своје грбове удешавају на источни начин опет као крст са четири фигуре између кракова крста. Тако је у 12-ом веку постао сложени грб Јерусалимске краљевине (Годфрид од Буљона) : d'argent a croix potencée d' or cantonnée de 4 croisettes de mesme. Латински цареви 13-ог века у Цариграду из куће Куртне имали су опет сличан грб : de gueules a la croix d' or cantonnée de quatre besants charges chacun d' une croix de Jerusalem et accompagnes de 4 croisettes de mesme. Витешки Михаило Палеолог, који је предводио Франке-најамнике, који је знао за витешке двобоје и турнире, освојио је Цариград од куће Куртне. Онда могао је осетити потребу да и на своме новцу и на своме штиту има сличан амблем. И јавља се сакрална тетраграма која личи на споменуте грбове крсташа, али одликује се тиме што садржи не четири фигуре, него четири слова - симболичну евокацију.

Овај амблем постао је током времена прави грб Византије, тачније рећи - царске куће Палеолога. Као грб јавља се он у 14-ом или 15-ом веку на цариградским капијама, као византијска застава познат је он (крајем 14-ог века ?) де Чезанису, као царска застава познат је псевдо-Кодину. Познат је као такав и на западу: провансалски херолд из доба Карла 7-ог (1422 - 1461) говори о цару византијском: Il porte de gueules a une croix d' or et quatre lettres grecques nommées betex de mesmes confrontées. Али пошто су западној хералдици сасвим непозната слова у грбу, почели су многи појединци да тумаче овај византијски грб помоћу фигура, Најближа је била слика оцила (fusil). Ово је тумачење добро дошло, јер је оцило било познато на Леванту као моћне фиренцке куће de Aczarellis, херцега атинских у 14-ом веку.

оцила (τὸ πυρεξβόλον, fusil)

Осим тога оцило било је згодан амблем за ратну заставу, кад се од 14-ог века све више шири употреба ватреног оружја. И сами заповедници византијских бродова, који су у својој флоти чували успомену на страшну > грчку ватру <, могли су почети да тумаче своју заставу као крст са четири оцила. Поједине гране Палеолога, које су се у 14-ом и 15-ом веку селиле на запад (маркиза од Монферата у Италији и пр.) исто су примале ово тумчење свог породичног грба, јер ово више одговара правилима западне хералдике.

Однос српског грба према грбу Палеолога.

Утврдили смо да је од год. 1261 крст са четири слова В познат као амблем царске куће Палеолога најпре на новцима у разним облицима, затим на градским капијама и на ратним заставама као грб. Видели смо да се овај амблем већ од 15-ог века тумачи као крст са четири оцила. Диканж у својој великом делу год. 1680 наводи и грб Палеолога са оба тумачења, и грб Србије и Вукашина, по Орбину, и протумачио га због велике сличности са византијским, на исти начин. Треба напоменути да Орбини није нигде тумачио своје грбове. Диканж је из Орбинова дела узео слике грбова Душанова, Вукашинова, Србије и др. и први их је истумачио у вези са познатом му византијском грађом. Врло је вероватно да је Ритер-Витезовић своје тумачење српског грба као крста са четири оцила (chalybes) узео из Диканжова дела.

Сада намеће се нама важно питање: одакле је Орбини узео свој > грб Србије < ? је ли га просто измислио или се наслањао на неку средњовековну српску традицију? Тешко је одговорити на ово питање. Могао је Орбини за време својих путовања по Италији да види негде византијски грб и да га пренесе у своју књигу као српски, без многих озбиљних разлога. Али доста је вероватна и друга претпоставка. Можемо скренути пажњу на један важан споменик- на дечански полијелеј, на којем су изливени крстови са четири оцила, као и имена Стефана краља, благочастиве госпође Евгеније, благовјерног Стефана кнеза Влка, На жалост , овај полијелеј није ни испитан ни проучен; ипак немамо разлога да сумњамо у његову аутентичност; сличне полилеје 14-ог века налазе се по другим црквама Јужне Србије. Онда имамо врло важан податак: У Дечанима 14-ог века био је познат Палеологов крст на поклону српских владара, као што је на другим местима у Србији 14-ог века био познат византијски двоглави орао. Није ли ова појава у вези с тиме што је краљ Стефан Урош III за време зидања Дечана био ожењен Маријом Палеологињом? Тешко је решити ово питање на основу једног мало проученог податка. Није нам јасно, да ли је Орбини имао појма о дечанском полијелеју, да ли се наслањао на неку другу традицију; није нам

јасно зашто је баш краљу Вукашну и кнезу Лазару приписао овај грб. ипак једно је несумњиво. Славни српски грб и часни крст са четири оцила (или четири симболичних слова) води своје порекло из Византије епохе Палеолога, исто као и други основни део садашњег грба Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца - бели двоглави орао.

ПРИМЕРИ ОЦИЛА НА ИНИМ ГРБОВИМА:

Орден *Златнога Руна* који је установио Филип III *Добри*, владар Бургундије 1430. године у знак прославе своје женидбе са португалском принцезом Изабелом од Авиза.

Ћулијамо Гонзага, Војвода од Мантове и Монферата (1538-1587)

Винсент од Гонзага, Војвода Мантове и Монферата (1562-1612)

Карло II од Бурбон-Парме (1803-1883).